

INLEIDING

DEZE dialektatlas van Noord-Holland verschijnt als deel 13 in de Reeks Nederlandse Dialektatlassen, waarvan de geschiedenis tot 1948 werd beschreven door E. BLANQUAERT in *Na meer dan 25 jaar Dialekt-onderzoek op het Terrein* (Tongeren 1948). Het gebied van deze atlas is groter dan op het kaartje in de bovengenoemde publikatie, maar omvat niet de hele provincie Noord-Holland : de Haarlemmermeerpolder en het Gooi vallen erbuiten. Voor de eenheid uit taalkundig oogpunt is dat geen gemis, behalve wat betreft de stadjes Muiden en Naarden, waarvan de taal veel overeenkomst vertoont met die van Amsterdam. De dialekten ten westen van deze drie steden vormen een overgang van de Noordhollandse naar de Zuidhollandse dialekten, die ten oosten, in het Gooi, een overgang zowel naar de Utrechtse als naar de Gelderse.

De jaren waarin de opnamen werden gedaan

Kort nadat ik, omstreeks 1950, mijn bemiddeling had verleend bij het zoeken naar zegslieden voor de derde opname in Amsterdam, die van het dialect van de Spaarndammerbuurt (die echter als eerste is afgedrukt), vroeg Prof. BLANQUAERT me als medewerkster voor de atlas van Noord-Holland. In de eerstvolgende jaren heb ik een groot deel van de opnamen gedaan, zoveel als mogelijk was in de weinige vrije tijd die ik beschikbaar had. Door omstandigheden gedwongen moest ik het werk enkele jaren helemaal laten liggen, de meeste overige opnamen zijn gedaan in de jaren 1960-1962. De plaatsen waar ik veel moeite had met het vinden van zegslieden zijn, zover mogelijk, geleidelijk aan in de jaren daarna bewerkt. Een deel van de opnamen is dus tien of meer jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog gedaan, d. w. z. in een tijd dat de verstedelijking van het Noordhollandse platteland snel toenam, evenals de immigratie uit andere provincies, vooral uit Friesland. Omdat het in verband hiermee steeds moeilijker werd in sommige plaatsen goede zegslieden te vinden, heb ik onder de opname het jaar vermeld, waarin deze werd gedaan.

Bijzondere moeilijkheden

Er zijn in het gebied dat ik heb bewerkt grote verschillen in de dialekten. Ten zuiden van het IJ liggen de grote steden Amsterdam en Haarlem, waar de sociale taalschakeringen in de tegenwoordige tijd veel groter zijn dan de locale, de vissersplaatsen aan de kust van de Noordzee zijn in korte tijd geheel of tendele badplaatsen geworden ; in Zandvoort en Wijk aan Zee waren tengevolge daarvan geen autochthonen meer te vinden die het dialect nog spraken en tevens in staat waren de zinnen van de vragenlijst te vertalen.

Ook in Enkhuizen moest ik tevreden zijn met zegslieden die zich het dialect uit hun jeugd beter of slechter herinnerden. In Beverwijk en Heemskerk hebben zich, door de uitbreiding van de industrie aan de IJmond, velen van buiten gevestigd; het industriegebied van de Zaan, waar al vóór 1940 veel arbeiders uit Amsterdam werkten, terwijl omgekeerd Zaankanters hun werk vonden in de hoofdstad, heeft sterk de invloed zowel van het Amsterdams als de cultuurtaal ondergaan. Een ander gevolg van de nabijheid van deze grote steden, zowel als van de verstedelijking, is dat de Noordhollandse dialectsprekers, vooral in de zuidelijke plaatsen, zijn gaan menen dat hun wijze van spreken als onbeschaafd beschouwd moet worden. Toen ik in de latere jaren de vertaling van de zinnen en de antwoorden op de vragen op de geluidsband vastlegde, vroeg men dikwijls het resultaat te mogen horen; menigeen merkte dan op: Wat praten we toch plat, hè! En dan betekende „plat” niet dialect, maar onbeschaafd.

Van de mogelijkheden die de bandrecorder biedt, heb ik dankbaar gebruik gemaakt. De opname duurde op deze wijze veel korter, daar de tijd nodig voor het opschrijven tijdens de opname vervalt, het gesprek werd veel meer ongedwongen, want de remmende invloed van papier en potlood bleek veel sterker dan die van de microfoon, ik kon zelf aandachtiger luisteren toen ik niet meer tegelijk hoefde te schrijven, zodat ik de zegslieden beter op vergissingen en fouten opmerkzaam kon maken.

Gegevens over de bewerkster

Van huis uit en door mijn werk was ik goed voorbereid op de opnamen in dit gebied. Op jonge leeftijd was ik in Amsterdam komen wonen en ik heb, vooral in mijn Lagere-schooljaren, dit dialect leren kennen. Mijn moeder was geboren in Krommenie en is haar hele leven het dialect blijven spreken. In de jaren 1937-1939 heb ik weken lang taalonderzoek gedaan in de Wieringermeerpolder, waar vooral de middenstanders uit vele plaatsen in Noord-Holland afkomstig waren. Sedert 1937 logeerde ik jaarlijks enkele weken op het eiland Wieringen om materiaal voor mijn dissertatie over dit eiland te verzamelen, in 1943 werkte ik zes weken op het eiland Marken om de woordenschat voor *Drie Waterlandse dialecten* door J. VAN GINNEKEN (1954) bijeen te brengen. In 1960 werd ik opgenomen in de redactie van het Jaarboek van het Historisch Genootschap Oud West-Friesland; hierdoor hoorde ik meer Westfries spreken en ik kreeg bovendien gemakkelijker contacten in dit gebied.

Keuze van de plaatsen

In de keuze van de te bewerken plaatsen ben ik, noodgedwongen, afgeweken van de beginselen van Blancquaert. In de grotere plaatsen was het, vooral tengevolge van de bovengenoemde verstedelijking en immigratie, niet alleen moeilijk geschikte zegslieden te vinden, maar ook om uit te maken wat het autochthone dialect was, bv. in Schagen, Hoorn en de dorpen achter de duinstrook. Wat Schagen betreft: ik ben overtuigd dat de hier gegeven opname verantwoord is. In de discussies van de beide zegslieden bleek duidelijk dat ze zich de verschillen tussen het dialect van Schagen en de geboorteplaats van de

tweede zegsman heel goed bewust waren. De correspondent van het Dialectenbureau had me gezegd dat er in Hoorn geen dialect meer was; daarmee bedoelde hij dat het oude Westfries er niet meer werd gesproken. Ik heb toen iemand uit een arbeidersmilieu, die een sociaal lager gewaardeerd dialect sprak, bereid gevonden de zinnen te vertalen. In de duinstreek echter was het vrijwel onmogelijk geschikte zegslieden te vinden. De vertaling van de zinnen in de opname van Heilo is meer vernederlandst dan het dialect in het vrije gesprek bleek te zijn. In Kastrikum en in Wijk aan Zee vond ik in het tehuis voor ouden van dagen twee oude mannen, die wel in staat waren een praatje te houden over onderwerpen uit het verleden, maar niet om een vertaling te geven. Hetzelfde was het geval in Woude, gem. Akersloot. Het Dialectenbureau heeft een uitstekende bandopname van een vrij gesprek, maar de zegsman was zelf te oud en zijn vrouw te spraakzaam voor een vertaling. In Den Helder en Spaarndam is de poging om een opname te maken mislukt. Nadat de zegslieden een tiental zinnen vertaald hadden, zeiden ze dat het allemaal net zo als in het Nederlands was en ze vonden het zinloos verder te gaan. In Spaarndam was dat inderdaad het geval, in Den Helder waren maar enkele afwijkingen.

In de kleinere dorpen vond ik vaak gemakkelijker goede zegslieden, daar was het dialect door de grotere mate van isolering beter bewaard gebleven. Ik heb daarom geprobeerd de opnamen zo over de streek te verdelen dat de verschillende dialecten zoveel mogelijk vertegenwoordigd zouden zijn. Als het mogelijk was zorgde ik voor drie of vier opnamen per vakje. De twee opnamen voor het eiland Tessel, waarvan één voor twee plaatsen geldt, zijn voldoende voor het hele eiland, daar de niet-opgenomen plaatsen bijna hetzelfde dialect hebben. Alleen niet de polder Eierland met De Cocksdorp: een gebied met veel immigranten, vooral Zeeuwen, dat geen homogeen dialect heeft. De ene opname voor Wieringen, die voor twee plaatsen geldt, is eveneens voldoende voor het hele eiland, daar de verschillen tussen de dialecten van het westen en het oosten klein zijn. De beide vakken ten zuiden van dat van Den Helder beslaan het schaars bewoonde Koegras en de jonge Anna Paulownapolder. In de laatste zei men me dat er geen dialect werd gesproken. Inderdaad kan men dit dialect kenschetsen als een Noordhollands geïntoneerd en gearticuleerd Nederlands. In het gebied tussen Schagen en Alkmaar heb ik me aan het beginsel van drie opnamen per vak kunnen houden, hoewel in Bergen het dialect vrijwel was verdwenen. In het eigenlijke Westfriesland is het aantal opnamen zelfs groter; het was heel gemakkelijk zegslieden te vinden en aantrekkelijk om enkele nuances in de dialecten vast te leggen. Moeilijker werd het weer in het zuidelijke poldergebied. De Schermer, ten zuid-oosten van Alkmaar, heeft min of meer drie dialecten. De gemaakte opname voor Groot-Schermer kan gelden voor het noordoosten; het noordwesten heeft invloed van Alkmaar ondergaan, het zuidoosten heeft een dialect dat overeenkomsten vertoont met dat van Graft en De Rijp. De opname van Middenbeemster geldt voor de hele polder, behalve voor de zuidoostelijke bewoningskern, die vlak bij Purmerend ligt.

In vier plaatsen kon ik geen vertaling krijgen, maar wel een goed vrij gesprek op de band vastleggen; voor Wijk aan Zee en Woude heb ik uit die gesprekken fragmenten genomen, die als vertaling van een deel van een zin

beschouwd kunnen worden. De bandopnamen van Den Helder en Kastrikum leverden echter te weinig op, door de andere aard van de gesprekken. Als typering van deze dialekten diene het volgende : de zegslieden in Den Helder verschilden in hun uitspraak onderling. Als algemeen kenmerk viel invloed van de grotere stadsdialekten te constateren in een zwakkere of sterkere monoftongering van de diftongen *ei* en *ui*, evenals een mouillering van scherp gesneden vocalen met daaropvolgende consonanten (zoals in het Amsterdams, maar minder sterk ; zie opmerkingen bij opname Amsterdam, Spaarndammerbuurt [1]). In het begin van de woorden wisselden *sch* en *sk* elkaar af, de uitspraak van de zwak gesneden *a* was vrij zuiver of palataal, het prefix van het verl. deelw. was *gə-*. Een van de zegslieden had een duidelijk hoorbare bilabiale *w*. Het dialekt van Kastrikum vertoont grote overeenkomst met dat van Krommenie. Ook hier wisselden *sch* en *sk* elkaar af, de uitspraak van de diftong *ei* was meer gedissimileerd dan in het Nederlands, soms zelfs met een halfgeronde *a* als eerste element. Het prefix van het verl. deelwoord was *ə-*, maar ook *gə-*. In het vrije gesprek waren dezelfde verschijnselen te horen. In het gebied ten zuiden van het IJ heb ik mijn pogingen om drie opnamen per vak te krijgen tenslotte opgegeven. Haarlem heeft behalve het opgenomen dialekt ook een sociaal lager gewaardeerd dialekt, maar de spreker voor de bandopname, die dat „plattere” dialekt sprak, kon de zinnen niet vertalen. Men heeft daarvoor een zekere, niet geringe intelligentie nodig. De opname voor Zandvoort dank ik aan Prof. Dr. B. VAN DEN BERG, die deze maakte tijdens zijn onderzoek van het Zandvoorts dialekt in 1958. In Spaarndam kon ik, zoals ik hierboven schreef, geen vertaling tot stand brengen, hoewel de gevonden zegslieden, autochthone Spaarndammers, zeer welwillend waren. In Halfweg-Zwanenburg kon ik eveneens geen zegslieden vinden, in Sloten had ik bijna beet, maar door een ongelukkige complicatie kwam daar ook geen opname tot stand. Ik moet er echter de aandacht op vestigen dat het gebied, dat Amsterdam thans beslaat, groot is. Ten zuiden van het IJ reikt het in het westen tot en met de nrs. E 104 en 103, in het zuiden tot en met nr. E 118, in het oosten tot en met E 111. Ten noorden van het IJ horen de nrs. E 105, 106 en 108 tot het gebied van de hoofdstad. In het Amsterdams zijn de vroegere locale schakeringen ternauwernood meer te onderscheiden en zeker niet weer te geven in fonetisch schrift, in de verschillende wijken zijn vele persoonlijke varianten te horen.

Vragenlijst

Bij de eerste opnamen heb ik de „In Noord-Nederland bruikbare versie” van de vragenlijst, afgedrukt in het bovengenoemde boekje van BLANQUAERT, gebruikt. Deze versie is gebruikt bij de opnamen in Oost-Vlieland, Den Burg, Hoogkarspel, Enkhuizen, Egmond aan Zee, Krommenie, Midden-Beemster, Edam, Oostzaan en Marken. De meeste weerstand werd gewekt door zin 28, men wist niet wie Lucifer was en het woord hemel kende men alleen uit de bijbel. Mijn ervaringen met deze opnamen hebben me tot de wijzigingen gebracht die blijken bij vergelijking van de hierachter afgedrukte versie met de vroegere. Zin 28 werd veranderd in : „Hij is hier gebleven — lucifer — hemel”.

Voor dit laatste woord gaf men in de regel op „lucht”. „Lijnzaadmeel” in zin 31 was onbekend, ik heb het veranderd in „lijnzaadpap”, en vroeg afzonderlijk naar „meel”. Maar ook het woord „lijnzaadpap” gaf nog dikwijls moeilijkheden omdat men niet begreep wat werd bedoeld. „'t Veld”, zin 37, is in Noord-Holland onbekend. Ik heb „veld” veranderd in „land”, en eerst „veld”, later „bleekveld” afzonderlijk gevraagd. „Beschermen”, zin 41, is een boekenwoord, daarom heb ik het veranderd in „opkomen voor”, en ik vroeg afzonderlijk naar „beschermen”. Zin 47 bleek ook niet goed vertaalbaar en werd daarom gesplitst, „venster”, zin 49, wordt niet gebruikt. De serie woorden van 51, van „verspreiden” tot en met „bereiden”, gebruikt men niet. Men kent ze uit de krant en boeken, maar niet of ternauwernood in de dagelijkse spreektaal. De zinnen 87 en 89 bleken te lang, ik heb ze daarom gesplitst in twee afzonderlijke hoofdzinnen. Zin 96 vond men dikwijls heel vreemd, ik heb toen eerst gevraagd naar „ossevees”, omdat mijn moeder dat altijd gebruikte, maar dat werd vertaald met „koelappen”. Daarom heb ik uiteindelijk de woorden „bloed” en „ossen” afzonderlijk gevraagd. De plaatsnamen Boom en Leuven, in zin 106 en 108, heb ik vervangen door de bekende plaatsnamen Alkmaar en Amsterdam, de rivier de Schelde bleek iedereen te kennen, zodat ik deze kon handhaven. Zin 122 lokte dikwijls protest uit, want, zei men, als het hooi nog groen is, is het gras en geen hooi. Ik heb volstaan met een toelichting, voordat ik de vertaling liet maken. In sommige milieus gaven de typisch rooms-katholieke zinnen bijzondere moeilijkheden. Zin 62 bleef dikwijls helemaal onvertaald, omdat men de vertaling niet wilde geven. „Eeuwigheid” in zin 134 wilde niet iedereen zo gebruiken, omdat het een ijdellijk gebruik van dit woord zou zijn. Om dergelijke redenen is zin 128 gesplitst. Bij zin 50 kreeg ik meestal het neutrale antwoord dat men de woorden niet wist omdat er geen katholieken in het dorp waren of men zelf niet katholiek was. Alleen zin 125 gaf zelden of nooit moeilijkheden; sommigen gaven de vertaling met toevoegingen in de geest van: Ja, zo zijn ze, die pastoors.

Na deze veranderingen bleek de vragenlijst bruikbaar, ook al bleef een aantal zinnen zo ongewoon van constructie en woordgebruik, dat de vertaling moeilijk tot stand kwam of minder natuurlijk klonk dan wenselijk was. Mijn steeds groeiende kennis van de dialecten maakte het me op de duur mogelijk, althans in een groot aantal gevallen, met een enkele suggestie het goede antwoord te krijgen.

Aantal inwoners

Het aantal inwoners wordt meegedeeld naar de stand op 1 januari 1960, toen de laatste volkstelling werd gehouden (genomen uit: *13^e Algemene Volkstelling 31 mei 1960*; deel 2. Bevolking van de gemeenten en onderdelen van gemeenten. Centraal Bureau voor de Statistiek, Zeist 1964). De getallen gelden voor de bewoningscentra als erbij staat dorp of gehucht; slechts in enkele gevallen, wanneer ternauwernood van een bewoningscentrum kan worden gesproken, is het aantal voor de gemeente vermeld, bv. Wieringerwaard.

Keuze van de zegslieden

In de meeste gevallen beschikte het Dialectenbureau te Amsterdam over een correspondent die of zelf de vertaling kon geven, of kon bemiddelen bij het zoeken naar andere zegslieden. Maar juist in de moeilijkste plaatsen ontbraken die correspondenten. Als men van oordeel is dat men in een stad of dorp geen dialect meer spreekt, of in ieder geval niet meer het oude dialect dat als het enige juiste wordt beschouwd, kan men ook geen vragenlijsten naar dialectwoorden of fonetische of morfologische verschijnselen invullen. In die gevallen was de keuze van de zegslieden soms zo moeilijk dat ik tevreden moest zijn met wat zich aanbood. Ik heb altijd geprobeerd mensen van middelbare leeftijd of ouder te krijgen. Voor mensen boven tachtig jaar is het vertalen van deze lange lijst soms niet meer mogelijk, zelfs voor mensen die nog niet zo'n hoge leeftijd bereikt hebben, is het een zware opgave. Ik heb dat ervaren in Noord-Scharwoude. Deze, overigens uitstekende, opname heeft veel meer tijd gekost dan menige andere. Slechts weinige opnamen heb ik noodgedwongen met één zegsman of -vrouw gedaan. De beste combinatie is dikwijls een echtpaar, voor sommige vrouwen en mannen is het nl. een groot genoegen, als ze de gelegenheid krijgen hun echtgenoten te verbeteren. De opnamen in Koedijk en Opperdoes, om enkele voorbeelden te noemen, zijn gedaan in een grote kring van dialectsprekers. Deze opnamen behoren tot de allerbeste, omdat de onderlinge discussies leidden tot de meest natuurlijke, dagelijkse taal. Vooral aan deze twee heb ik erg prettige herinneringen, het waren gezellige bijeenkomsten, waar we flink werkten, maar ook veel plezier hadden. Ook de opname in Blokker zal ik nooit vergeten. Toen we ongeveer een half uur bezig waren, zei de oudste zegsvrouw tegen me : „Is het nou niet net of we mekaar al jaren kend heave?“. Ik ben ervan overtuigd dat in zo'n goede sfeer ook goed dialect wordt gegeven. Slechte opnamen zijn er niet bij, want als de zegslieden het oude dialect niet meer gaven of met veel moeite, was de oorzaak dat het oude dialect er ook niet meer was of een rariteit was geworden. In zo'n geval is een zogenaamd slechte opname uiterst leerzaam.

Op het platteland waren de zegslieden die zich aanboden altijd intelligent genoeg om de vertaling zonder veel moeite te geven. Intelligente stadsbewoners echter zijn niet gauw bereid het sociaal laaggewaardeerde dialect te spreken of ze hebben dit al min of meer gewijzigd. Daarom durf ik er niet voor in te staan dat het dialect opgenomen in Enkhuizen, Alkmaar, Hoorn en Haarlem het meest typerende voor deze steden is. De opnamen voor Amsterdam zijn door Blancquaert zelf gedaan, ik ben alleen tegenwoordig geweest bij die voor de Spaarndammerbuurt. Ongeveer tot het midden van de lijst was de zegsman geremd, maar toen kwam hij los en sprak Amsterdams zoals de middenstand in de volksbuurten dat doet. Een aantal verschijnselen in deze opnamen verwonderen mij ; ik zou deze zelf anders genoteerd hebben.

1. Het tweetoppig accent heeft in het Amsterdams geen functie : in alle gevallen zou ik een klinker met naslag *a* hebben geschreven.

2. De genoteerde glotisslag heeft evenmin een functie. Ik heb deze nergens genoteerd, vooral omdat deze me niet opvalt.

3. In de notering van Blancquaert is maar zelden aangegeven dat de vocalen dikwijls gemouilleerd zijn, evenals de eropvolgende consonant. In

zin 1 van de opname Spaarndammerbuurt schreef Blancquaert as (als), in 32 kan, in 38 fan, mijn notitie zou zijn as. - ka.n. - fa.n. De zegsman van deze opname heb ik nog enkele malen ontmoet en toen heb ik kunnen constateren dat hij als, kan, van inderdaad met gemouilleerde consonant en ε-achtige klinker uitspreekt (Zie over deze mouillering : J. Faddegon, in « Album Dr. Louise Kaiser » Alphen a. d. Rijn, 1951).

4. Verwonderlijk zijn ook de vele notities i voor r bv. in 19 : spinækop. Ook in dit geval is de n gemouilleerd en zou ik noteren : spm.ækop

5. Blancquaert noteerde, ook voor palatale klinker, een bilabiale w. Het voorkomen van geronde bilabiale w is alleen waarschijnlijk achter velaire vocalen of diftongen. In alle andere gevallen is de w labiodentaal of individueel bilabiaal, maar niet gerond. In het laatste geval is de bilabialiteit wel zichtbaar, maar niet hoorbaar.

6. In de positie voor r noteerde Blancquaert, overeenkomstig zijn spellingvoorschriften o. en e. in plaats van u. en r. (bv. zin 27 : ke.rəl - ser 74 fo.r 75 ko.rs). In verband met de relevantie van o. | u. en e. | r. in sommige Noordhollandse dialecten heb ik in alle opnamen nauwkeuriger fonetisch genoteerd dan in de Amsterdams opnamen is gebeurd.

7. In du.n (zin 136) hoorde Blancquaert wel een tweetoppig accent, niet de lengte en de naslag. De rekking voor n en l is kenmerkend voor het Amsterdams. Ik zou genoteerd hebben : du.än of : du.æn.

Aan de persoonlijke gegevens, die achter de opnamen zijn gegeven, ontbreekt wel eens iets. Wanneer ik niet vermeld heb of de zegslieden altijd in de plaats gewoond hebben kan men er zeker van zijn dat dit het geval is. Ik merkte telkens weer dat ik zo weinig mogelijk moest schrijven, dat gaf de mensen het gevoel of ik van de politie of de belastingen was, daarom vermeid ik er opzettelijk naar te vragen en vergat dan wel eens het achteraf te noteren.

Fonetisch schrift

Aan het fonetisch schrift heb ik een teken toegevoegd (zie blz. XLIX). Het bleek nl. onmogelijk met de door BLANQUAERT gebruikte diakritische tekens het verschil tussen lenis en fortis aan te geven, onafhankelijk van de stem. Op verzoek van de tegenwoordige redakteur heb ik het gebruik ervan zoveel mogelijk beperkt en ik heb het daarom niet gebruikt wanneer het enkele incidentele gevallen betrof. Het aangeven van dit onderscheid wordt belangrijk ter typering van de kleur van de taal in Waterland. In Purmerend bv. heb ik dit teken veel gebruikt, ik zou het ook gedaan hebben in Amsterdam, als ik de opnamen daar zelf had gemaakt. Behalve voor de stadsdialekten is het gebruiken van lenisconsonanten typerend voor het gebied dat al geruime tijd onder Amsterdams invloed staat. Men krijgt de indruk dat de sprekers de articulatie van de consonant wel ongeveer benaderen, maar op een onduidelijke manier. De articulatie van de lenis s bv. is veel slapper dan van een z in het ABN.

Ik heb de klinkers oo en ee in de positie voor r altijd aangeduid met de tekens v en r, als deze tekens tenminste de gebruikte klank weergaven. Het lijkt me onjuist om in fonetisch schrift de ee van zee en de oo van boos kwalitatief gelijk te stellen met die van zeer en door, zoals BLANQUAERT doet op blz. 59 en 60 van de bovengenoemde publikatie.

Een *w*, dus een bilabiale *w*, heb ik alleen genoteerd als ik een dergelijke *w* hoorde. Het was niet mogelijk tijdens een opname voortdurend te kijken of die *w* wel bilabiaal werd uitgesproken of niet. De bilabiale *w* is hoorbaar wanneer de lippen duidelijk gerond worden; zijn deze gespreid of in neutrale stand, dan is het verschil tussen bilabiale en labiodentale alleen te zien en niet te horen.

Nummering

Voor enkele plaatsen die nog geen nummer hadden in het *Systematisch en alfabetisch register van plaatsnamen voor Nederland, de Nederlandssprekende delen van België en Noord-Frankrijk en het noordwesten der Duitse Bondsrepubliek* (Amsterdam-Antwerpen, 1962) werd in overleg met de administratie van de afdeling Dialectologie van de Kon. Nederl. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam een nummer vastgesteld.

Bijzonderheden

Voor het vinden van geschikte zegsvlieden heb ik, zoals ik boven schreef, de hulp gehad van de correspondenten van dit instituut. Voor de plaatsen waar deze ontbraken heb ik de hulp ingeroepen van andere, ter plaatse bekende personen; in enkele gevallen ben ik zelf maar gaan zoeken. Een enkel voorval wil ik hier vertellen om een indruk te geven van de moeilijkheden: toen ik met behulp van een relatie een zegsman meende gevonden te hebben in Akersloot, maar deze niet geschikt bleek, omdat zijn dialect te veel was gemoderniseerd, beloofde hij me een ander te zoeken. Degene die hij op het oog had weigerde. Enkele maanden later hoorde ik deze echter in het zondagochtendprogramma van de VARA, *Weer of geen weer*. Enkele dagen later ben ik weer naar Akersloot gegaan en heb de heer Dirk Los (Woude, gem. Akersloot) — want hij was het — opgezocht en gevraagd waarom hij wel voor Bert Garthoffs en niet voor mijn bandrecorder wilde praten. Hij antwoordde heel vriendelijk: Je heb gelaik, je ken komme.

De waarde van de opnamen

Tijdens het maken van de opnamen, vooral in de zuidelijke helft van het gebied, ben ik menigmaal overvallen door een gevoel van misnoedigheid, omdat ik ging twijfelen aan de waarde van mijn opnemingen. Waar het dialect nog werkelijk leeft, zoals op de eilanden Tessel en Wieringen en in West-Friesland, is het aantal varianten in het dialect betrekkelijk klein, al is het wel afhankelijk van leeftijd en schoolopleiding. In het algemeen kan men zeggen: hoe jonger de inwoners, des te meer is het dialect beïnvloed door het Algemeen Nederlands. Waar het dialect echter wordt beschouwd als plat in de betekenis onbeschaafd, is het aantal persoonlijke varianten groter, omdat de rol van het sociale milieu en de psychische instelling van meer betekenis zijn. Waar het dialect leeft is de invloed van de maatschappelijke groep niet zonder betekenis, want wie zijn dialect te veel vernederlandst distancieert zich van de groep en wordt daarom bekritiseerd. Wie dat niet wil zal het dialect in bepaalde situaties

zoveel mogelijk handhaven. In het zuidelijke gebied, waar het dialect als onbeschaafd wordt beschouwd, kan deze vernederlandsing, in meer of mindere mate, als een soort statussymbool beschouwd worden. Deze verschijnselen zijn zowel lokaal als persoonlijk zo genuanceerd dat een algemeen geldende formulering onmogelijk is. In de opnamen blijkt de gesteldheid van het zuidelijk deel uit varianten in de opnamen, die geen fouten zijn, maar bewijzen dat de dialecten in een overgangstoestand verkeren, waardoor de zegslieden onzeker lijken te zijn. Ze zijn het niet alleen bij het vertalen van de zinnen, maar ook in de vrije gesprekken, die we op de geluidsband vastlegden, en eveneens, maar minder in het gewone dagelijkse taalgebruik. Ik heb het het eerst opgemerkt in Krommenie, een van de oudste opnamen, van een dialect dat ik uit vroeger tijd goed kende. In de afwisseling van *sk* en *sch* in het begin van woorden heb ik nog geen enkele regelmaat kunnen ontdekken en het viel me bovendien op dat deze beide klankcombinaties naast elkaar voorkwamen zonder dat er een tussenvorm gezegd werd zoals ik die beschreven heb in *Taal en Tongval I* (1949), 166 vlgg. Toen ik de zegslieden en de twee luisteraars, die eveneens autochthone Krommenieërs waren, vroeg naar de afwisseling van de prefixvormen *gə-* en *ə-*, werd me gezegd dat *gə-* werd gebruikt na een klinker en nasommige medeklinkers. Of dit inderdaad het geval is heb ik nog niet onderzocht. Dezelfde varianten kan men vinden in de opnamen van De Rijp en Midden-Beemster, om nog enkele voorbeelden te noemen.

Allen die bereid zijn geweest als zegslieden te fungeren ben ik veel dank verschuldigd. Voor sommigen was het een groot genoegen om het te doen, van vele anderen een welwillendheid tegenover mij. Voor hun uithoudingsvermogen tijdens de opname heb ik menigmaal bewondering gehad, aan de vriendelijkheid en gastvrijheid, waarmee ik bijna door iedereen werd bejegend heb ik prettige herinneringen. De onkosten van het onderzoek heb ik grotendeels kunnen bestrijden uit het subsidie dat mij door de Nederlandse organisatie voor zuiverwetenschappelijk onderzoek is verleend.

De zware taak van de vervaardiging van het register werd overgenomen door drs. Jan Stroop, die ik hiervoor erg dankbaar ben.

Amsterdam, juni 1967

JO DAAN.